

THE OCCASION OF YALDA NIGHT AND ITS INTEREST IN HAFEZ SHIRAZI

Tay Hatam Jassim

College of Arts, University of Mosul, Iraq

Corresponding author: tay.h.j@uomosul.edu.iq

Abstract:

Razil ~ the night of the Yahda is one of the most important Iranian celebrations that are at the end of the year. The event, known as Yalda, Chile, Chiang Chile and Shabuneroz, is being held in about 21 or 22 December each year and at the beginning of the winter. The word "ulls" derived from the root of the East-Oil ", which means brightness and light. In the ancient times, this celebration of the sun was linked to the faith and the symbols of the ware and lightning of the land after the dark winter days, known as the mainstream of the Algerian poet in the poorest and some points to cultural and religious occasions and have mentioned in some of his briefs and his songs. Using the language of hair, the maintenance of different maintenance of Iranian culture and is suggested that religious and national concepts are referred to in his poems. It is noted to the beauty of the night and sides of concerts in the poems of beautiful and rich language.

Keywords: Sheb Yalda, Jashn, Ayin Ha, Hafez Shirazi.

Introduction

دانشگاه موصل
دانشکده ادبیات
رشته زبان ترکی

مناسبت شب یلدا و ارتباط آن به حافظ شیرازی
تهیه شده
استادیار
طی حاتم جاسم⁽¹⁾

مناسبت شب یلدا و ارتباط آن به حافظ شیرازی
الخلاصة

مناسبة ليلة يلدا وعلاقتها بحافظ الشيرازي ~ ليلة يلدا هي من أهم الاحتفالات الإيرانية التي تقام في نهاية العام. ويقام هذا الحدث المعروف باسم يلدا وشيلي وشاب شيلي وشابنروز في حوالي 21 أو 22 ديسمبر من كل عام وفي بداية فصل الشتاء. أصل كلمة "يلدا" مشتق من الجذر الشرق أوسطي "يل" والذي يعني السطوع والنور. وفي العصور القديمة ارتبط هذا الاحتفال بعبادة الشمس ويرمز إلى الإيمان بعودة النور والسطوع إلى الأرض بعد أيام الشتاء المظلمة، والمعروف أن حافظ الشيرازي الشاعر الإيراني الكبير في قصائده ويشير البعض إلى المناسبات الثقافية والدينية، وقد ذكر في بعض قصائده وأغانيه ليلة يلدا. باستخدام لغة الشعر، يصور حافظ جوانب مختلفة من الثقافة الإيرانية وغالباً ما يشير إلى المفاهيم الدينية والوطنية في قصائده. ويشير إلى جمال ليلة يلدا ومفاهيمها في قصائد بلغة جميلة وإيقاعية.

الكلمات المفتاحية: شب يلدا، جشن، آيين ها، حافظ شيرازی.

Abstract

The summary is suitable for the night and its relationship with the chel razil ~ the night of the Yahda is one of the most important Iranian celebrations that are at the end of the year. The event, known as Yalda, Chale, Chiang Chale and Shabuneroz, is being held in about 21 or 22 December each year and at the beginning of the winter. The word "ulls" derived from the root of the East-Oil ", which means brightness and light. In the ancient times, this celebration of the sun was linked to the faith and the symbols of the ware and lightning of the land after the dark winter days, known as the mainstream of the Algerian poet in the poorest and some points to cultural and religious occasions and have mentioned in some of his briefs and his songs. Using the language of hair, the maintenance of different maintenance of Iranian culture and is suggested that religious and national concepts are referred to in his poems. It is noted to the beauty of the night and sides of concerts in the poems of beautiful and rich language.

نتیجه

شب یلدا یکی از مهم‌ترین جشن‌های ایرانی است که در اواخر پایان سال برپا می‌شود. این مناسبت که به نام‌های یلدا، چله، شب چله و شبانه‌روز معروف است، در اطراف 21 یا 22 دسامبر هر سال و در ابتدای فصل زمستان برگزار می‌شود. اصل واژه "یلدا" از ریشه‌ی میان‌خاوری "یل" به معنای روشنایی و نور گرفته است. این جشن در زمانهای باستانی مرتبط با عبادت خورشید بوده و اعتقاد به بازگشت نور و روشنایی بر روی زمین پس از ایام تاریکی زمستانی را نمادین می‌کرده است. آنچه معروف است این است که حافظ شیرازی، شاعر بزرگ ایرانی، در اشعار خود به برخی از مناسبت‌های فرهنگی و مذهبی اشاره دارد و در برخی از بیت‌ها و سروده‌هایش به شب یلدا اشاره کرده است. حافظ با استفاده از زبان شعر، جوانب مختلف فرهنگ ایران را به تصویر می‌کشد و در اشعارش اغلب به مفاهیم مذهبی و ملی اشاره می‌کند. او در شعرهایی با زبان زیبا و موزون به زیبایی‌ها و مفاهیم شب یلدا اشاره دارد.

معنای شب یلدا

«یلدا» در اصل از فارسی آمده است. شب (شب): شب / یلدا (یلدا): طولانی. یلدا در واقع کلمه‌ای است که از سریانی به فارسی آمده است. در زبان سریانی از ریشه "ولده" به معنای "طولانی‌ترین" می‌آید⁽²⁾. ابوریحان بیرونی از این جشن با نام «میلاد اکبر» نام برده و منظور از آن را «میلاد خورشید» دانسته است⁽³⁾. در آثار الباقیه بیرونی، از روز اول دی ماه، با عنوان «خور» نیز یاد شده است. در قانون مسعودی نسخه موزه بریتانیا در لندن، «خره روز» ثبت شده، اگرچه در برخی منابع دیگر «خرم روز» نامیده شده است⁽⁴⁾.

بررسی شب یلدا

شب یلدا چیست؟

شب یلدا یکی از جشن‌های مهم و با اهمیت در فرهنگ و تمدن ایرانی است که در شب آخر سال قمری، یعنی در شبانه روز بیست و یکم دی ماه برگزار می‌گردد. شب یلدا به عنوان شب طولانی‌ترین شب سال شناخته می‌شود که به دلیل اهمیت فرهنگی و مذهبی آن، توجه ویژه‌ای در ایران بر آن می‌گردد. در این شب، خانواده‌ها معمولاً در کنار هم جمع شده و با گرد هم بودن، آتش پازل، خواندن آهنگ‌های مربوط به شب یلدا و انجام مراسم‌های سنتی، ساعات خوشی را سپری می‌کنند. این شب به عنوان شب متوسط بین تاریکی طولانی زمستان و روز نورانی بهار شناخته می‌شود و نماد مقابله با تاریکی و دعوت

(2) بی‌بی‌سی فارسی، (شب یلدا از کجا می‌آید)، تاریخ زیارت ۳۰ آذر ۱۳۹۵.

(3) مرادی، غیاث‌آبادی، جشن‌ها و گردهمایی‌ها، تهران (۱۳۸۷)، ص ۴۷.

(4) هاشم رضی، گاهشماری و جشن‌های ایران باستان، تهران، ص ۵۵۴.

به روشنایی است⁽⁵⁾.

شب یلدا در فرهنگ ایرانی

شب یلدا در فرهنگ ایرانی بسیار مهم است و جزء سنجاب‌های مذهبی ایرانی محسوب می‌گردد. در طول تاریخ، شب یلدا توسط نیروهای مذهبی به دلیل نیروی متعالی که در آن وجود دارد، مورد توجه قرار گرفته است. هر ساله در این شب برخی از کوهها و کاخ‌های معروف ایران به رنگ خاص و زیبایی اضافه می‌شوند. در این شب بسیاری از ایرانیان به باغ‌ها و پارک‌ها می‌روند تا زندگی در منطقه مرزی طبیعت و پادانوجو در ایران را تجربه کنند. این برنامه شامل مراسم عبور از آتش، پرتاب شماره زن و ترانه‌های مربوط به سال نو است. در این شب برخی از خانم‌ها صابون را بر دوستان خود پرت می‌کنند. این باور دارد که با پرتاب صابون، تاریکی و شومی از خانه خارج می‌شود و شادی و خوشحالی در خانواده برقرار می‌شود⁽⁶⁾.

شب یلدا که به عنوان یکی از شب‌های مقدس در ایران باستان مطرح بوده به‌صورت رسمی در تقویم ایرانیان باستان از سال ۵۰۲ قبل از میلاد در زمان داریوش یکم به تقویم رسمی ایرانیان باستان راه یافت. چله و جشن‌هایی که در این شب برگزار می‌شود، یک سنت باستانی است. مردم روزگاران دور و گذشته، که کشاورزی، بنیان زندگی آنان را تشکیل می‌داد و در طول سال با سپری شدن فصل‌ها و تضادهای طبیعی خوی داشتند، بر اثر تجربه و گذشت زمان توانستند کارها و فعالیت‌های خود را با گردش خورشید و تغییر فصول و بلندی و کوتاهی روز و شب و جهت و حرکت و قرار ستارگان تنظیم کنند. آنان ملاحظه می‌کردند که در بعضی ایام و فصول روزها بسیار بلند می‌شود و در نتیجه در آن روزها، از روشنی و نور خورشید بیشتر می‌توانستند استفاده کنند. این اعتقاد پدید آمد که نور و روشنایی و تابش خورشید نماد نیک و موافق بوده و با تاریکی و ظلمت شب در نبرد و کشمکشند. مردم دوران باستان و از جمله اقوام آریایی، از هند و ایرانی - هند و اروپایی، دریافتند که کوتاهترین روزها، آخرین روز پاییز و شب اول زمستان است و بلافاصله پس از آن روزها به تدریج بلندتر و شب‌ها کوتاهتر می‌شوند، از همین رو آن را شب زایش خورشید (مهر) نامیده و آن را آغاز سال قرار دادند کریسمس مسیحیان نیز ریشه در همین اعتقاد دارد⁽⁷⁾.

تاریخ جشن شب یلدا

در واقع شبی است که یک سنت ۷۰۰۰ ساله ایرانی/ ایرانی است، اما در جهان عثمانی نیز به خوبی شناخته شده و جشن گرفته می‌شود. یک سنت باستانی "شب یلدا". از منظر نجومی، اعتدال‌ها و انقلاب‌های خورشیدی، که در نیمکره‌های شمالی و جنوبی به طور متقارن بر عکس زمان‌بندی می‌شوند، منشأ قدیمی‌ترین قیامت‌ها برای بسیاری از فرقه‌های باستانی هستند. این روز/ شب که زمین به دور خورشید می‌چرخد، در منتهی‌الیه مسیر بیضی شکل خود به سمت شمال توقف می‌کند و محور خود را تغییر می‌دهد و به سمت جنوب می‌پیچد، در طول اعصار مقدس شمرده می‌شود⁽⁸⁾.

یلدا، شب اول زمستان و شب آخر پاییز است که اول جدی و آخر قوس باشد و آن درازترین شب‌هاست در تمام سال و در آن شب یا نزدیک به آن شب، آفتاب به برج جدی تحویل می‌کند و گویند آن شب به‌غایت شوم و نامبارک می‌باشد و بعضی گفته‌اند شب یلدا یازدهم جدی است.

تاریکی نماینده اهریمن بود و چون در طولانی‌ترین شب سال، تاریکی اهریمنی بیشتر می‌پاید، این شب برای ایرانیان نحس بود و چون فرا می‌رسید، آتش می‌افروختند تا تاریکی و عاملان اهریمنی و شیطانی نابود شده و بگریزند، مردم گرد هم جمع شده و شب را با خوردن، نوشیدن، شادی و پایکوبی و گفتگو به سر می‌آوردند و خوانی ویژه می‌گسترند، هرآنچه میوه تازه فصل که نگهداری شده بود و میوه‌های خشک در سفره می‌نهادند. سفره شب یلدا، «میزد» Myazd نام داشت و شامل میوه‌های تر و خشک، نیز آجیل یا به اصطلاح زرتشتیان، «لُرك» Lork که از لوازم این جشن و ولیمه بود، به افتخار و ویژگی «اورمزد» و «مهر» یا خورشید برگزار می‌شد. در آیین‌های ایران باستان برای هر مراسم جشن و سرور آیینی، خوانی می‌گسترند که بر آن افزون بر آلات و ادوات نیایش، مانند آتشدان، عطردان، بخوردان، برسم و غیره، برآورده‌ها و

(۵) علی پور، محمد جواد، شب یلدا وعیدنیا، انتشارات شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۸، ص ۶۷.

(۶) افروز، محمد رضا، یلدا در ادب فارسی، نشریه تحقیقات ادبی، شماره ۳، ۱۳۹۱، ص ۸۹.

(۷) عسکر بهرامی، جشنهای ایرانیان، دفتر پژوهشهای فرهنگی، تهران ۱۳۸۳، ص ۶۸.

(۸) لوئیس، فرانکلین. "اهمیت فرهنگی و مذهبی شب یلدا در ایران." مجله مطالعات خاورمیانه، ش. ۴۵، شماره ۲، ۲۰۱۹، ص.

فرآورده‌های خوردنی فصل و خوراک‌های گوناگون، خوراک مقدس مانند «میزد» نیز نهاده می‌شد⁽⁹⁾. «شب یلدا» بلندترین شب سال است که 21 دسامبر را به 22 دسامبر متصل می‌کند... طبق گاهشماری ایرانی آن را شب سال نو می‌دانند که سال قدیم به پایان می‌رسد و سال نو آغاز می‌شود. شب یلدا نیز مانند بسیاری از سنت‌های فرهنگ ایرانی، ریشه در سنت زرتشتی و اعتقاد به اهورامزدا دارد. کلمه یلدا به طور نمادین نشان دهنده تولد میترا، بنیانگذار نظم کیهانی و ایزد نور است. در اصل، این تولد پیروزی نور، منبع حیات، بر تاریکی است.

جشن خاصی است که از هزاران سال پیش در ایران با دور هم جمع شدن با خانواده و دوستان، خوردن هندوانه، انار و انواع آجیل و میوه‌های مختلف در طول شب، شعرخوانی و خواندن فال حافظ سنتی برگزار می‌شود. اگر در شب سب یلدا، زمستان به اندازه کافی هندوانه و انار بخورید، اعتقاد بر این است که در تمام فصل از سرما و بیماری در امان خواهید بود. برای خوردن میوه‌های قرمز رنگ به‌ویژه «انار و هندوانه» و دیدن آن‌ها به عنوان نماد شب، توضیح ساده لوحانه و عاشقانه‌ای وجود دارد. قرمز در اینجا نشان دهنده قرمزی سحر پس از طولانی‌ترین شب است⁽¹⁰⁾.

برخی از رسوم شب یلدا عبارتند از:

آتش پازلی شکل کردن: در شب یلدا، خانواده‌ها آتش پازلی را می‌سازند و به اطراف آن نشینی میکنند تا از شب طولانی و تاریک جلوگیری کنند. این رسم در نمایندگی از تاریکی و سپس نور شدن از آن است.

سفره یلدا: یکی از رسوم شب یلدا استفاده از سفره و شامل دستورهای خوردنی مختلف است. این سفره عبارت است از: سیر، ماست، پسته، گز، سبزیجات و میوه‌های تازه و خشک‌شانه و نیز لبنیات. سفره یلدا نماد رنگین کمان و تنوع طبیعت است. خواندن آهنگ‌های مربوط به یلدا:

خواندن آهنگ‌های مربوط به شب یلدا در این شب بسیار مرسوم و قدیمی است. اصالت عاشقانه و زیبا شب یلدا، رویایی همیشگی برای همه آدمها است.

پاک شدن از گناهان: بسیاری از افراد در شب یلدا به سوپاکی می‌روند تا از گناهان خود پاک شوند و برای سال جدید امیدواری داشته باشند.

این شب باور به دعا می‌خواهد که تمام خواسته‌ها و آرزوهای هر شخص برآورده شود و هر کسی سالی سرشار از سلامتی، شادی، سعادت و موفقیت داشته باشد. برای همین، شب یلدا یکی از مهمترین و معنوی‌ترین جشن‌های مردم ایران است. در شب یلدا که شب قدر ایرانی هم نامیده می‌شود، امیدواریم که همه مشکلات حل شود و زندگیمان سلامتی و خوشبختی داشته باشد⁽¹¹⁾.

شب یلدا در ادبیات فارسی

شهریار و شب یلدا

شب یلدا یکی از موضوعات مهمی است که در ادبیات و شعر فارسی به آن پرداخته شده است. شعرهای زیبا و شورانگیزی درباره شب یلدا و نورانی شدن زندگی در این شب، در آثار شعری مختلف وجود دارد. یکی از شاعران بزرگی که به شب یلدا اشاره کرده است، شهریار است. در دیوان شاهنامه شهریار، بخش‌هایی درباره شب یلدا و شادی و آرامش در آن وجود دارد. شهریار در این بخش‌ها، به توصیف زیبایی‌های شب یلدا و روحانیت آن می‌پردازد⁽¹²⁾.

شهریار گفته است:

زین شب بگزران تا چون رخ شمع
روشن دلت شود و تنت گرم
روش دریا کند شبی چون بیاب
دل غمزده بیفزاید راه در

با این شعر زیبا، شهریار به اهمیت شب یلدا برای روح و روان انسان اشاره می‌کند و طرح شادی و آرامش در این شب را مطرح می‌کند.

(9) هاشم رضی، گاهشماری و جشن‌های ایران باستان، نشریه تهران، ص ۵۵۴ - ۵۵۹.

(10) براون، ادوارد جی. تاریخ ادبی ایران. انتشارات دانشگاه کمبریج، 1902، ص 815.

(11) افروز، محمد رضا، یلدا در ادب فارسی، نشریه تحقیقات ادبی، شماره 3، 1391، ص 121.

(12) براون، ادوارد جی، تاریخ ادبی ایران، انتشارات دانشگاه کمبریج، 1902، ص 435.

غزلیات حافظ و شب یلدا

حافظ نیز به شب یلدا در غزلیات خود اشاره کرده است. در اشعار حافظ، شب یلدا به عنوان نماد معشوق و معشوقه و همچنین نمادی از زمان عاشقی برجسته استفاده می‌شود. حافظ در برخی از غزلیات خود، به تولد معشوق و برگزاری مجالس شادی در شب یلدا اشاره کرده است (13).

حافظ گفته است:

شب زلف من زلف یلداست

می‌خور که بازار سوداست

برو ای طیبیان کشف زلف کن

که در این شب ماه عید ماست

این اشعار حافظ، تصویری زیبا و شورانگیز از شب یلدا را به تصویر می‌کشد و به زیبایی‌های این شب اشاره می‌کند. نتیجه:

شب یلدا به لحاظ برگزاری مراسم‌های سنتی و فرهنگی بسیار مهم است و در فرهنگ و ادبیات فارسی نیز جایگاه ویژه‌ای دارد. شعرها و غزلیات مختلف درباره شب یلدا و جشن‌های آن در ادبیات فارسی وجود دارد که به تصویرکشی از اهمیت و روحانیت این شب می‌پردازد. در نهایت، می‌توان گفت که شب یلدا یکی از جشن‌های مهم و معنوی فرهنگ و تمدن ایرانی است که همچنان در جامعه محبوبیت خود را حفظ کرده و مردم با شادی و خوشحالی و در کنار خانواده‌ها به گرامی داشتن این شب می‌پردازند.

عادات مرسوم و افسانه‌های شب یلدا

ایرانیان گاه شب یلدا را تا دمیدن پرتو پگاه در دامنه‌ی کوه‌های البرز به انتظار باز زاییده شدن خورشید می‌نشستند؛ برخی در مهرابه‌ها (نیايشگاه‌های پیروان آیین مهر) به نیایش مشغول می‌شدند تا پیروزی مهر و شکست اهریمن را از خداوند طلب کنند و شب هنگام دعایی به نام «نی‌ید» را می‌خوانند که دعای شکرانه نعمت بوده است. روز پس از شب یلدا (یکم دی ماه) را خورروز (روز خورشید) و «دی‌گان» می‌خوانند و به استراحت می‌پرداختند و تعطیل عمومی بود (خرمدینان، این روز را خرم روز یا خره روز می‌نامیدند) (14).

خورروز در ایران باستان روز برابری انسان‌ها بود؛ در این روز همگان از جمله پادشاه لباس ساده می‌پوشیدند تا یکسان به نظر آیند و کسی حق دستور دادن به دیگری نداشت و کارها داوطلبانه انجام می‌گرفت نه تحت امر. در این روز جنگ کردن و خونریزی حتی کشتن گوسفند و مرغ ممنوع بود؛ این موضوع را نیروهای متخاصم با ایرانیان نیز می‌دانستند و در جبهه‌ها رعایت می‌کردند و خونریزی به طور موقت متوقف می‌شد و بسیار دیده شده که همین قطع موقت جنگ به صلح طولانی و صفا تبدیل شده است. در این روز بیشتر از این رو دست از کار می‌کشیدند که نمی‌خواستند احیاناً مرتکب بدی شوند که آیین مهر ارتکاب هر کار بد کوچک را در روز تولد خورشید گناهی بسیار بزرگ می‌شمرد. ایرانیان به سرو به چشم مظهر قدرت در برابر تاریکی و سرما می‌نگریستند و در خورروز در برابر آن می‌ایستادند و عهد می‌کردند که تا سال بعد یک سرو دیگر بکارند (15).

بنابر یک سنت دیرینه آیین مهر شاهان ایرانی در روز اول دی ماه تاج و تخت شاهی را بر زمین می‌گذاشتند و با جامه‌ای سپید به صحرا می‌رفتند و بر فرشی سپید می‌نشستند. دربان‌ها و نگهبانان کاخ شاهی و همه‌ی برده‌ها و خدمتکاران در سطح شهر آزاد شده و به سان دیگران زندگی می‌کردند. رئیس و مرئوس، پادشاه و مردم عادی همگی یکسان بودند. البته درستی این امر تایید نشده و شاید افسانه‌ای بیش نباشد. ایرانیان در این شب باقی مانده میوه‌هایی را که انبار کرده بودند به همراه خشکبار و تنقلات می‌خوردند و دور هم گرد هیزم افروخته می‌نشستند تا سپیده دم بشارت روشنایی دهد زیرا به زعم آنان در این شب تاریکی و سیاهی در اوج خود است (16).

شب یلدا و عناصر آن

آتشکده و شب یلدا

(13) زاهدی، محمد رضا، حافظ وزندگی نامه، نشر بوستان کتاب، تهران، ص 326.

(14) هاشم رضی، گاهشماری و جشن‌های ایران باستان، نشریه تهران، ص 611.

(15) هاشم رضی، گاهشماری و جشن‌های ایران باستان، نشریه تهران، ص 615.

(16) براون، ادوارد جی، تاریخ ادبی ایران، انتشارات دانشگاه کمبریج، 1902، ص 440.

شب یلدا یکی از مراسم مهم و پرطرفدار در ایران است که در شب آخر سال شمسی و یا به اصطلاح شب تولد زمستان مراسم می‌گیرد. یکی از عناصر مهم شب یلدا، آتشکده است. آتشکده، نمادی از حرارت و نور است و در این شب برای منزل و آینده خوشبختی به کار می‌رود. در طول شب، بزرگسالان و کودکان به دور آتش می‌نشینند و با هم پذیرایی می‌کنند. آتشکده، جایی است که افراد عزیز شما را به پذیرایی و صمیمیت دعوت می‌کنند و با در کنار هم بودن در این شب مهم، احساس همبستگی و اتحاد را تقویت می‌کنند⁽¹⁷⁾.

سنت‌ها و باورهای مردم در شب یلدا

شب یلدا، یک شب مقدس و پرفیض است و مردم در این شب از تمامی منابعی که دارند استفاده می‌کنند تا برکت این شب را بیشتر کنند. برخی از سنت‌ها و باورهای رایج در شب یلدا عبارتند از:

خوردن آجیل و خرما: خوردن آجیل و خرما در شب یلدا سنتی است که به این باور است که باعث افزایش توانایی و موفقیت در سال جدید می‌شود.

میل به خوردن تره: در شب یلدا به دلیل باورهای مرتبط با تره، افراد معتقدند که خوردن تره به آینده خوشبختی کمک می‌کند و بلاهای ناگوار را باعث از بین می‌برد.

خواندن شعر در برابر آتش: خواندن شعر در برابر آتش در شب یلدا سنتی است که به این باور است که با عبور شعرها از آتش، بدبختی و بلاها برطرف می‌شود.

بازی کردن با نوده‌ها: در شب یلدا، برخی از مردم با نوده‌ها و برگه‌ها بازی می‌کنند و این باور را دارند که با این کار خوب و بد در سال آینده را پیش‌بینی می‌کنند.

این سنت‌ها و باورها در جمع خانواده‌ها و دوستان در این شب مهم انجام می‌شود و حس فراوانی را به مردم القا می‌کند. همچنین، این سنت‌ها و باورها نشان دهنده پایداری مردم به فرهنگ و تقالید خود است و همچنین نماد باورهای معنوی و دینی آنها می‌باشد⁽¹⁸⁾.

آیین‌ها و رسوم شب یلدا

آیین آذربایجانی شب یلدا

در آیین آذربایجانی شب یلدا، مردم در خانه‌ها آتشکده تدارک می‌بینند و به جای آن‌ها شمع روشن می‌کنند. در این شب، خانواده‌ها با هم جشن می‌گیرند و از خوردن غذاهای خاص و سنتی لذت می‌برند. غذای اصلی شب یلدا در این آیین، "آش آیینه" نام دارد که از گوشت گوسفند و حبوبات تهیه می‌شود و طعم بسیار خوشایندی دارد. همچنین، در این آیین، بازی‌های مختلف و رقص‌های سنتی نیز برگزار می‌شود که به اجرای حرکات پیچیده و هماهنگ نیاز دارد. این رقص‌ها و بازی‌ها به آیین آذربایجانی شب یلدا روحیه و شادابی می‌بخشد و مردم را به حضور در این مراسم تشویق می‌کند⁽¹⁹⁾.

سنت‌ها و آیین‌های مردم در شب یلدا

علاوه بر آیین آذربایجانی شب یلدا، در سایر مناطق ایران هم سنت‌ها و رسوم مختلفی در این شب رایج است. برخی از این سنت‌ها و رسوم عبارتند از:

سفره یلدا: در سراسر ایران، خانواده‌ها سفره‌ای آماده می‌کنند که در آن فرشتگان و ارواح پدربزرگان خانواده حاضر هستند. سفره یلدا شامل میوه‌های تازه، شیرینی‌ها و دسرهای خاصی است که مردم با هم به اشتراک می‌گذارند.

خواندن شعرها: در این شب، بسیاری از مردم شعرهای خاصی را در مدح ائمه و شخصیت‌های معنوی مانند حضرت علی (ع) خوانده و با شمع‌های روشن در برابر آتش قرار می‌دهند. این عمل به باور مردم، بدبختی را از بین می‌برد و برکت یلدا را بیشتر می‌کند.

عبور از آتش: در برخی مناطق، مردم در این شب از روی آتش می‌گذرند و به این باور هستند که با عبور از آتش، بدبختی و بلاها از بین می‌روند و سال جدید را با خوشبختی و سعادت آغاز می‌کنند.

این سنت‌ها و آیین‌ها در شب یلدا احساس عمیقی از اتحاد و همبستگی را بین اعضای خانواده و دوستان القا می‌کنند. همچنین، آنها نشان دهنده ارتباط انسان با طبیعت و عودت به طبیعت می‌باشند. در نهایت، این سنت‌ها و آیین‌ها نماد فرهنگ، هویت و

(17) افروز، محمد رضا، رضا در ادب فارسی، نشریه تحقیقات ادبی، شماره 3، 1391، ص 225.

(18) همین منبع، ص 233.

(19) علی پور، محمد جواد، شب یلدا وعیدینیا، انتشارات شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، 1386، ص 75.

ارزش‌های یک جامعه هستند⁽²⁰⁾.**میوه های شب یلدا:**

هندوانه: هندوانه یادآور گرمای تابستان و حرارت خورشید است. باور قدیمیان بر این بوده که اگر مقداری هندوانه در شب یلدا بخورید، در سراسر زمستان، سرما و بیماری بر شما غلبه نخواهد کرد و این باور، با خواص هندوانه که سرشار از ویتامین های A و B است، مطابقت دارد. هندوانه همچنین قاچ‌های مدور می‌خورد و چون خورشید، یادآور گرمای تابستان و فرونشاندن عطش است.

انار: این میوه در سفره شب یلدا نماد شادی و زایش و تولد است. انار میوه‌ای خون ساز است و به کسانی که رنگ پریده و ضعیف هستند، توصیه می‌شود آب انار بنوشند. سیستم دفاعی بدن را تقویت می‌کند و موجب افزایش انرژی و تصفیه خون می‌شود و رنگ و روی کسی را که آب انار می‌خورد، زیبا و شاداب می‌کند؛ به همین دلیل انار را نماد زایش و شادی می‌دانند. آجیل: آجیل شب یلدا شامل پسته، بادام، فندق و گردو است و در بعضی مناطق از میوه‌های خشک نیز به عنوان آجیل شب یلدا استفاده می‌شود. دانه‌های آجیل سرشار از کالری و ویتامین و مواد معدنی هستند و نمی‌گذارند افراد پوستشان خراب شود، ریزش مو بگیرند، افسرده شوند یا قدرت بینایی‌شان کم شود. البته این به شرطی است که زیاد مصرف نکنند و خیلی هم شور نباشند و الا موجب چاقی و افزایش وزن می‌شود!

سفره شب یلدا، «میزد (Myazd)» نام داشت و شامل میوه‌های تر و خشک، نیز آجیل یا به اصطلاح زرتشتیان، «لُرك» (Lork) که از لوازم این جشن و ولیمه بود، به افتخار و ویژگی «اورمزد» و «مهر» یا خورشید برگزار می‌شد. این سفره جنبه‌ی دینی داشته و مقدس بود و از ایزد خورشید، روشنائی و برکت می‌طلبیدند تا در زمستان به خوشی سر کنند و محتویات سفره تمثیلی از آن بود که بهار و تابستانی پربرکت داشته باشند⁽²¹⁾.

حافظ شیرازی کیست؟

خواجه شمس‌الدین محمد بن بهاء‌الدین محمد حافظ شیرازی (۷۲۷ - ۷۹۲ هجری قمری) مشهور به لسان‌الغیب، ترجمان الأسرار، لسان‌العُرفا و ناظم‌الاولیاء، متخلص به حافظ، شاعر فارسی‌گوی ایرانی بود. بیش‌تر شعرهای او غزل است. مشهور است که حافظ به شیوه سخن‌پردازی خواجهی کرمانی گرویده و همانندی سخنش با شعر خواجه مشهور است. حافظ را از مهم‌ترین اثرگذاران بر شاعران فارسی‌زبان پس از خود می‌شناسند. در سده‌های هجدهم و نوزدهم میلادی اشعار او را به زبان‌های اروپایی نیز ترجمه کردند و نامش به محافل ادبی جهان غرب نیز راه یافت. هر سال در ۲۰ مهر مراسم بزرگداشت حافظ در آرامگاهش در شیراز با حضور پژوهشگرانی از اقصای نقاط دنیا برگزار می‌گردد. در تقویم رسمی ایران ۲۰ مهر را روز بزرگداشت حافظ نامیده‌اند⁽²²⁾.

مشهور است که حافظ در سال‌های نوجوانی و آغاز جوانی شاگرد نانوا بوده و از نسخه‌های خطی نیز رونوشت برمی‌داشته‌است. آگاهی‌ها درباره تحصیل و تدریس حافظ فقط از اشاره‌های خودش در شعرها و نیز مقدمه‌ای است که محمد گلندام در نهایت اختصار نگاشته‌است. حافظ در اشعار خویش به حضورش در مدرسه، چهل سال تحصیل علم و فضل، درس صبحگاهی و حفظ قرآن برپایه قرائت‌های گوناگون اشاره کرده‌است. آوازه حافظ سبب شده بود که حاکمان سرزمین‌های دور و نزدیک او را فراخوانند. او در طول زندگی با بسیاری از سلاطین و بزرگان تعامل داشت و با اهل علم و ادب و شعر هم هم‌نشینی می‌کرد و از احوال صوفیان و درویشان زمانش هم باخبر بود؛ اما خودش هرگز در هیچ‌یک از این گروه‌ها قرار نگرفت. حافظ هیچ گناهی را سنگین‌تر از مردم‌فریبی و ریاکاری نمی‌دانست و همواره به اهل تظاهر در اشعارش می‌تاخت. مکتب حافظ رندی است و رند و رندی اساسی‌ترین اصطلاح در شعر و جهان‌بینی حافظ است؛ از این‌رو، شناخت رندی شناخت جهان‌بینی و اندیشه و هنر حافظ را نتیجه می‌دهد. رندی، در نگاه حافظ، نظامی روشنفکرانه و فلسفی است؛ و رند

⁽²⁰⁾ لوئیس، فرانکلین. "اهمیت فرهنگی و مذهبی شب یلدا در ایران." مجله مطالعات خاورمیانه، ش. 45، شماره 2، 2019، ص. 340.

⁽²¹⁾ لوئیس، فرانکلین. "اهمیت فرهنگی و مذهبی شب یلدا در ایران." مجله مطالعات خاورمیانه، ش. 45، شماره 2، 2019، ص. 347.

⁽²²⁾ <https://ganjoor.net/hafez>، تاریخ زیارت 2024/1/26.

متفکر روشن فکر. بیش از هر شخصیت دیگری که در دیوان دیده می شود رند است که حامل پیام حافظ است. بیشتر صاحب نظران بر آنند که حافظ غزل فارسی را به اوجی رساند که دیگر هرگز تکرار نشد. شعر حافظ دارای سه فضای عاشقانه و عارفانه و مدحی است. حافظ پژوهان برجسته ترین ویژگی سبکی غزل او را «پیشانی» دانسته اند؛ یعنی استقلال و عدم ارتباط ابیات: هر بیت موضوعی علی حده مطرح می کند. حافظ با دگرگونی های پی در پی در صور خیال و بن مایه ها سبب می شود خیال شود که موضوع شعر پیوسته تغییر می کند، در حالی که شاید چنین نباشد. از این رو، برای تحلیل درست غزل حافظ باید مرز ظریف میان موضوع بیان شده و روش های گوناگون بیان آن موضوع را در نظر داشت.

در اثرپذیری حافظ از قرآن تردیدی نیست. انقلاب حافظ در غزل، که همانا سرودن ابیات معنای مستقل باشد، تحت تأثیر سبک قرآن بوده است. در عین حال، حافظ فرهنگ باستانی و فرهنگ اسلامی ایران را با دین، کلام، فلسفه و عرفان پیوند داد و در شعرش متبلور ساخت. او عناصر جهان بینی رندانه اش را و امدار فردوسی، خیام، سنایی، عراقی، عطار و مولوی است. به گزارش خرمشاهی، حافظ از ۲۵ شاعر اثر پذیرفته است. این اثرپذیری ها هم جنبه های لفظی و هم جنبه های محتوایی داشته است. سبک بنیان گذارده حافظ، هم در مضمون و هم در محتوا، افزون بر شاعران روزگاران پس از او، بر شاعران دوران خودش نیز اثر گذاشت. آوازه شعر حافظ در زمان زندگی اش، به سرزمین های دیگر مانند: شبه قاره هند رسید و شاعران آن سرزمین ها کوشیدند تا ویژگی های شعر حافظ را به کار برند و مانند حافظ مضامین عاشقانه و عارفانه را به هم بیوندند و از صنایع ادبی به روش حافظ بهره گیرند. در حوزه زبان عربی، پس از خیام، حافظ بیشترین اثر را داشته است (23).

حافظ و شعرهای شب یلدا

شعرهای حافظ درباره شب یلدا

حافظ، یکی از شعرای بزرگ و معروف ادبیات فارسی است که در شعرهای خود به شب یلدا اشاره کرده است. در اشعار حافظ، شب یلدا به عنوان موضوعی مهم و با اهمیت به تصویر کشیده شده است. او در شعرهای خود، شب یلدا را به عنوان نماد معشوق و معشوقه و همچنین نمادی از زمان عاشقی برجسته استفاده می کند (24).

نگاهی به ویژگی های شعرهای شب یلدا حافظ

شعرهای حافظ درباره شب یلدا، دارای ویژگی های زیبایی و شورانگیزی هستند که به تصویر کشیدن زیبایی ها و روحانیت این شب کمک می کنند. در این شعرها، حافظ به تولد معشوق و برگزاری مجالس شادی در شب یلدا اشاره کرده است. او با استفاده از تصاویر زیبا و شاعرانه، خواننده را به دنیای جادویی شب یلدا می برد و او را به فرازی از عشق و زیبایی پیش می برد.

شعرهای حافظ درباره شب یلدا، به تصویر کشیدن احساسات و اشتیاق عاشقانه و نیز شادی و آرامش در این شب می پردازند. همچنین، او با استفاده از تصاویر خیالی و زیبا، روحانیت و برکت این شب را نشان می دهد. در این شعرها، حافظ با استفاده از واژه ها و انتخاب کلمات مناسب، تصاویر زیبا و پرشوری از شب یلدا را به رخ خواننده می کشد و او را در فضای فرهنگ و هنر شب یلدا غوطه ور می کند (25).

به طور کلی، شعرهای حافظ درباره شب یلدا دارای ارزش هنری و ادبی بالایی هستند و به خوبی احساسات و احساسات عشق و عاشقی را به تصویر می کشند. همچنین، این شعرها به خوبی جذابیت و برکت شب یلدا را به تصویر می کشند و خواننده را به دنیایی از شادی و آرامش می برند (26).

اشعار شب یلدا حافظ:

در این بخش، اشعاری برگزیده ای که حافظ شیرازی به طور خاص به شب یلدا تقدیم کرده و یا در این شب سروده، بررسی می شود. مضامین، زبان و شگردهای شعری اشعار مورد تحلیل قرار می گیرد و تأثیر شب یلدا بر این اشعار مورد بحث قرار می گیرد.

طالع بینی حافظ: حافظ شیرازی که بزرگ ترین هنرمند زبان و ادبیات فارسی به شمار می رود، در دهه 1300 در ایران می زیست. مهم ترین اثر این شاعر، کتاب «فاعل حافظ» است. این کتاب که جایگاه بسیار مهمی در فرهنگ ایرانی دارد به عنوان

(23) از ویکی پدیا، دانشنامه آزاد، <https://fa.wikipedia.org/wiki>، تاریخ زیارت 2024/1/26.

(24) کریمی حکاک، احمد، حافظ: استاد شعر فارسی، I.B.Tauris، 1998، تهران، ص 58.

(25) زاهدی، محمد رضا، حافظ و زندگی نامه، نشر بوستان کتاب، تهران، ص 412.

(26) همین منبع، ص 415.

ابزار فال/ طالع بینی مورد استفاده قرار می گیرد. فال با انتخاب یک شماره صفحه و شماره پاراگراف خاص یا با تفسیر پاراگراف ها/آیاتی که وقتی صفحه ای از کتاب به طور تصادفی درباره آینده یا سرنوشت شما باز می شود ظاهر می شود انجام می شود⁽²⁷⁾.

شب یلدا شاعران بسیاری را در طول اعصار چه به عنوان یک سنت و چه با معانی عاشقانه خود تحت تأثیر قرار داده است. مهم ترین شاعران ایرانی، ترکی و عثمانی مانند فردوسی، حافظ شیرازی، سعدی شیرازی، اومر خیام، شهریار، یونس امره، فضولی، باکی، ندیم، شیخ گالیپ به کرات از آن استفاده کرده اند. آیات آنها به عنصری پرکاربرد در شبیه سازی عشق به ویژه در میان شاعران ادبیات دیوان تبدیل شده است. معشوقی که در ادبیات دیوان شرح داده شده، ابروهای و بولون، لب های غنچه گل سرخ، قد سرو، و موهای بلند و مشکی دارد که شب یلدا است، ابیات عاشقانه را زینت می دهد⁽²⁸⁾.

حافظ خوانی و اهمیت غزل حافظ برای شب یلدا

خوب است که در دوره های یلدایی، زمانی هرچند کوتاه را به انجام یک کار معنوی اختصاص دهید تا احساس شادابی و سرزندگی کنید. یکی از ایده های خوب در این خصوص حافظ خوانی است. در شب یلدا معمولاً یکی از بزرگان خانواده شعری از دیوان حافظ انتخاب نموده و آن را برای دیگران می خواند. همچنین برای گرفتن فال، هر فرد شعری از کتاب را به طور اتفاقی انتخاب می کند. مضامین اشعار حافظ پند و اندرز است و آموزه های به خصوصی درباره اخلاق و روش زندگی دارد. بنابراین افراد سعی می کنند با خواندن فال خود، از آموزه های آن برای روزهای پیش رو بهره ببرند. به جای آوردن رسم حافظ خوانی باعث علاقمندی افراد به ادبیات و فرهنگ ایرانی نیز می شود و هویت و اصالت را در آن ها زنده می کند⁽²⁹⁾.

شعر زیبای شب یلدا از زبان حافظ شیرازی

بر سر آنم که گر ز دست برآید
دست به کاری زدم که غصه سر آید
خلوت دل نیست جای صحبت اضداد
دیو چو بیرون رود فرشته درآید
صحبت حکام ظلمت شب یلداست
نور ز خورشید جوی بو که برآید
بر در ارباب بی مروت دنیا
چند نشینی که خواجه کی به درآید
ترک گدایی مکن که گنج بیابی
از نظر ره روی که در گذر آید
صالح و طالح متاع خویش نمودند
تا که قبول افتد و که در نظر آید
بلبل عاشق تو عمر خواه که آخر
باغ شود سبز و شاخ گل به بر آید
غفلت حافظ در این سراچه عجب نیست
هر که به میخانه رفت بی خبر آید⁽³⁰⁾

شب یلدا ز راه آمد دوباره بگیر ای دوست! از غمها کناره
شب شادی و شور و مهربانی است زمان همدلی و همزبانی است
در آن دیدارها تا تازه گردد محبت نیز بی اندازه گردد
به هرجا محفل گرم و صمیمی است که مهمانی در آن رسمی قدیمی است

⁽²⁷⁾ کریمی حکاک، احمد. حافظ: استاد شعر فارسی. I. B. Tauris، 1998، تهران، ص 63.

⁽²⁸⁾ کریمی حکاک، احمد. حافظ: استاد شعر فارسی. I. B. Tauris، 1998، تهران، ص 67.

⁽²⁹⁾ <https://erisagift.com>، اریسا، تاریخ زیارت، 2023/12/19.

⁽³⁰⁾ <http://iranve.com>، ایران وی، تاریخ زیارت، 2023/12/24.

به دور هم تمام اهل فامیل / شده بر پا بساط میوه - آجیل
 ز خوردن خوردن این شام چله / شود مهمان حسابی چاق و چله!!
 همه با انتظاری عاشقانه / نظر دارند سوی هندوانه!
 نشسته با تفاخر توی سینی / کنارش چاقویی را هم ببینی
 چو گردد قاچ قاچ آن هندوانه / شود آب از لب و لوچه روانه!
 بساط خنده و شادی فراهم / اس ام اس می رسد پشت سر هم
 جوانان آن طرف تر جوک بگویند / دل از گرد و غبار غم بشویند
 کسی را گر صدایی نیم دانگ است / در این محفل پی تولید بانگ است!!
 زند با "ای دل ای دل" زیر آواز / ز بعد آن "هاهاها"یی کند ساز!
 ببندد چشم و جنباند سرش را / بخواند شعرهای از برش را!
 چنین با شور و نغمه - شعر و داستان / خرامان می رسد از ره زمستان
 شمردم من ز چله تا به نوروز / نمائنده هیچ جز هشتاد و نه روز!
 کنون معکوس بشمارید یاران / که در راه است فصل نوبهاران⁽³¹⁾

منابع

1. افروز، محمد رضا، یلدا در ادب فارسی، نشریه تحقیقات ادبی، شماره 3، 1391.
2. براون، ادوارد جی. تاریخ ادبی ایران. انتشارات دانشگاه کمبریج، 1902.
3. بی‌بی‌سی فارسی، (شب یلدا از کجا می‌آید)، تاریخ زیارت ۳۰ آذر ۱۳۹۵
4. زاهدی، محمد رضا، حافظ و زندگی نامه، نشر بوستان کتاب، تهران.
5. عسکر بهرامی، جشنهای ایرانیان، دفتر پژوهشهای فرهنگی، تهران، ۱۳۸۳.
6. علی پور، محمد جواد، شب یلدا و عیدینیا، انتشارات شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، 1368.
7. کریمی حکاک، احمد، حافظ: استاد شعر فارسی، I.B.Tauris، 1998، تهران.
8. لوئیس، فرانکلین. "اهمیت فرهنگی و مذهبی شب یلدا در ایران." مجله مطالعات خاورمیانه، ش. 45، شماره 2، 2019.
9. مرادی، غیاث‌آبادی، جشن‌ها و گردهمایی‌ها، تهران (۱۳۸۷).
10. هاشم رضی، گاهشماری و جشن‌های ایران باستان، تهران.
11. هاشم رضی، گاهشماری و جشن‌های ایران باستان، نشریه تهران.

الانترنیت

1. <https://ganjoor.net/hafez>، تاریخ زیارت 2024/1/26.
2. از ویکی‌پدیا، دانشنامه آزاد، <https://fa.wikipedia.org/wiki>، تاریخ زیارت 2024/1/26.
3. <https://erisagift.com>، اریسا، تاریخ زیارت، 2023/12/19.
4. <https://Iranve.com>

⁽³¹⁾ همین منبع، تاریخ زیارت 2023/12/24.

